

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Parthenius' pathologische passies

De Erotika Pathemata van Parthenius van Nicaea in context

Klooster, J.

Publication date

2010

Document Version

Final published version

Published in

Lampas

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Klooster, J. (2010). Parthenius' pathologische passies: De *Erotika Pathemata* van Parthenius van Nicaea in context. *Lampas*, 43(3), 235-250.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Parthenius' pathologische passies

De *Erotika Pathemata* van Parthenius van Nicaea
in context

JACQUELINE KLOOSTER

Summary: The *Erotika Pathemata* of Parthenius of Nicaea form a puzzling and slightly bizarre chapter in Roman literary history: 36 brief prose histories involving the strange (often incestuous) and unhappy passions of both famous and obscure protagonists. They were dedicated by Parthenius to the renowned if elusive elegist Cornelius Gallus as an inspiration for his own poetry. In this article the background and contexts of the author, Parthenius of Nicaea, are discussed and a characteristic of the *Erotika Pathemata* is given, addressing style, sources, theme and function of the work. This overview is indebted to the recent groundbreaking monographies of Lightfoot (1999) and Francese (2001). Special attention is paid to the practice of writing prose *hypomnemata* in the context of first century BC poetry, in particular that of Vergil and Cornelius Gallus. I also address the debated question of Parthenius' relation to the neoteric poets and the possible influence of Parthenius on the surprising popularity of the incest theme in Roman poetry.

Inleiding: een voorbeeld uit de *Erotika Pathemata*

De *Erotika Pathemata* (*EP*) van de laat-hellenistische dichter Parthenius van Nicaea vormen een merkwaardig geschrift. Het werk bevat 36 korte liefdesgeschiedenissen in proza, maar lezing van alle 36 achter elkaar valt sterk af te raden: het risico bestaat dat men zich nadien enigszins onwel voelt. Alle verhalen behandelen namelijk, eufemistisch gezegd, de negatieve effecten van curieuze passies. Curieus zijn deze passies omdat ze vaak draaien om incestueus verlangen (broer-zus, vader-dochter, moeder-zoon), of verlangen naar de bevelhebber van de vijandelijke troepen (die vervolgens de verliefde en haar familie afslacht). De negatieve effecten voor de protagonisten variëren van verwonding, moord en zelfmoord tot kannibalisme. Onderstaand verhaal is een voorbeeld van het soort geschiedenissen dat we in de *EP* aantreffen:

(*EP* 31) Περὶ Θυμοίτου.

Ἰστορεῖ Φύλαρχος.

(1.) Λέγεται δὲ καὶ Θυμοίτην ἀρμόσσασθαι μὲν Τροιζῆνος τὰδελεφῶν θυγατέρα Εὐῶπιν· αἰσθανόμενον δὲ συνούσαν αὐτὴν διὰ σφοδρὸν ἔρωτα τὰδελεφῶν δηλώσαι

τῷ Τροϊζῆνι. τὴν δὲ διὰ τε δέος καὶ αἰσχύνῃν ἀναρτῆσαι αὐτὴν πολλὰ πρότερον λυπηρὰ καταρασαμένην τῷ αἰτίῳ τῆς συμφορᾶς. (2.) ἔνθα δὴ τὸν Θυμοίτην μετ' οὐ πολλὸν χρόνον ἐπιτυχεῖν γυναικὶ μάλα καλῇ τὴν ὄψιν ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐκβεβλημένη καὶ αὐτῆς εἰς ἐπιθυμίαν ἐλθόντα συνείναι. ὡς δὲ ἤδη ἐνεδίδου τὸ σῶμα διὰ μῆκος χρόνου, χῶσαι αὐτῇ μέγαν τάφον καὶ οὐδ' ὡς ἀνιέμενον τοῦ πάθους ἐπικατασφάζει αὐτόν.

Thymoetes

(Phylarchus vertelt dit verhaal)¹

(1) Er wordt ook verteld dat Thymoetes trouwde met de dochter van zijn broer Troezen, Euopis geheten. Maar toen hij merkte dat zij door een hevige passie omgang had met haar broer openbaarde hij dit aan Troezen. En zij verhing zich uit vrees en schaamte, nadat ze eerst veel vreselijke vervloekingen had gericht aan degene die schuld had aan haar ongeluk. (2) Niet lang daarna trof Thymoetes een vrouw met een zeer mooi gezicht aan die door de golven aan land was aangespoeld en, omdat hij haar zeer begeerde, had hij omgang met haar. En toen het lichaam al uiteen begon te vallen na verloop van tijd, wierp hij voor haar een grote grafheuvel op en aangezien hij ook zo zijn begeerte niet meer kon verdragen, slachtte hij zichzelf daarop af.²

Op het eerste gezicht is dit een vreemd, om niet te zeggen afschuwelijk, verhaal: incest, zelfmoord, necrofilie en tot slot nog een zelfmoord. Toch heeft het een bepaalde symmetrische vorm die misschien vanuit esthetisch oogpunt gewaardeerd zou kunnen worden. Euopis, de dochter van Troezen, trouwt met de broer van haar vader, Thymoetes, maar is verliefd op haar eigen broer. Hoewel beide mannen dus familie van haar zijn, is door conventie bepaald dat ze op de één niet verliefd mag zijn, maar op de ander wel: door verliefd te worden op haar broer overschrijdt ze een grens die niet overschreden mag worden. Euopis beschouwt echter haar man Thymoetes als de aanstichter van haar onheil, niet zichzelf. De implicatie van haar verwijten aan zijn adres lijkt immers te zijn dat, als de affaire geheim was gehouden, alles in orde was geweest. Haar tegennatuurlijke dood lijkt ten slotte een passend sluitstuk voor haar tegennatuurlijke passie.

De naam van de protagoniste luidt 'Euopis' en het is dan ook geen toeval dat Thymoetes na haar dood verliefd wordt op een dode met een *zeer mooi gezicht*. Ook hij wordt nu bevangen (wellicht ten gevolge van de vloek van zijn echtgenote, λυπηρὰ καταρασαμένην, al blijft het verband impliciet) door een grensoverschrijdende, tegennatuurlijke passie: hij wordt verliefd op een dode en schendt daarmee een net zo groot taboe als zijn inmiddels dode echt-

¹ De titel en de parallel of bronvermelding (zie onder) zijn afkomstig van de Byzantijnse scholiast. Teksten, vertalingen en nummering van de fragmenten van Parthenius in dit artikel zijn gebaseerd op de nieuwe Loeb-uitgave van Lightfoot (2009). Oudere teksten (en vertalingen) van Parthenius' *EP* zijn onder meer te vinden in Meineke (1843), Edmonds en Gaselee (1916), Brodersen (2000) en Lightfoot (1999), waarvan tekst en vertaling vrijwel ongewijzigd in Lightfoot (2009) zijn opgenomen.

genote. Ook Thymoetes wordt uiteindelijk slechts door uiterlijke omstandigheden (het vergaan van het begeerde lichaam) afgehouden van het stillen van zijn verlangens en ook hij vindt dit zo ondraaglijk dat hij zichzelf doodt. Wederom volgt een tegennatuurlijke dood op een tegennatuurlijke passie. Zo zit de vertelling vol symmetrie en spiegelingen, en bevat uiteindelijk zelfs een soort bizarre 'poëtische rechtvaardigheid'.

In dit artikel wil ik ingaan op de vraag wie Parthenius van Nicaea was en hoe we zijn overgeleverde werken, in het bijzonder de *EP*, moeten plaatsen in de context van de (Romeinse) literaire wereld van de eerste eeuw voor Christus. Onderzoek hiernaar geeft een aardige inkijk in de werkwijze van Parthenius' veel beroemdere tijdgenoot Vergilius. Ook werpt het een interessant licht op de merkwaardige thematiek van pathologische liefdes die we zo dikwijls in de Romeinse poëzie (bijvoorbeeld in Ovidius' *Metamorfosen*) tegenkomen. In de wat oudere kritiek wordt Parthenius bovendien stevast als pleitbezorger van het epyllion (korte hexametergedichten over onheroïsche onderwerpen)³ en inspirator van de neoterici of *poetae novi* gekenschetst. Recente publicaties maken aannemelijk dat dit beeld enige nuancering behoeft.⁴

Parthenius van Nicaea: leven, werken en waardering van tijdgenoten

De belangrijkste bron voor Parthenius' leven is het tiende-eeuwse lexicon *Suda*:

Παρθένιος, Ἡρακλείδου καὶ Εὐδόρας, Ἑρμιππος δὲ Τήθας φησί· Νικαεὺς ἢ Μυρλεανός, ἐλεγιοποιὸς καὶ μέτρων διαφόρων ποιητής. οὗτος ἐλήφθη ὑπὸ Κίννα λάφυρον, ὅτε Μιθριδάτην Ῥωμαῖοι καταπολέμησαν· εἶτα ἠφείθη διὰ τὴν παιδευσιν καὶ ἐβίω μέχρι Τιβερίου τοῦ Καίσαρος. ἔγραψε δὲ ἐλεγείας, Ἀφροδίτην, Ἀρήτης ἐπικήδειον, τῆς γαμετῆς Ἀρήτης ἐγκώμιον ἐν τρισὶ βιβλίοις· καὶ ἄλλα πολλά. περὶ μεταμορφώσεως ἔγραψε.

Parthenius: zoon van Heraclides en Eudora, al noemt Hermippus haar Tetha. Uit Nicaea of Myrlea, elegisch dichter en schrijver in verschillende metra. Hij was onderdeel van de oorlogsbuit van Cinna, toen de Romeinen Mithridates versloegen. Vervolgens werd hij vrijgelaten op grond van zijn geleerdheid en hij leefde tot de tijd van Tiberius Caesar. Hij schreef elegieën: *Aphrodite*; een epicedium (treurge-

³ Het epyllion is een omstreden genre, als het al een genre is. (Allen (1940: 1-26) is de eerste die het bestaan van een genre epyllion ontkende.) In de oudheid bestond de term 'epyllion' niet in de betekenis die er tegenwoordig aan gegeven wordt ('kort hexametergedicht met onheroïsche inhoud'), maar dat neemt niet weg dat we wel een groot aantal gedichten aantreffen die in meerdere of mindere mate voldoen aan deze omschrijving, van Callimachus' *Hecale* tot Catullus' *Carmen* 64. De relatie Parthenius – epyllion zal uitgebreid besproken worden in Klooster (2011, nog te verschijnen).

⁴ Lightfoot (1999), Francese (2001).

dicht) voor Arete, een encomium (lofzang) voor zijn vrouw Arete, in drie boeken; en nog veel meer. Hij schreef over metamorfosen.

Op grond van deze informatie is het waarschijnlijkste scenario dat Parthenius in 72 v.Chr. uit Bithynië in Klein-Azië naar Rome is gebracht (na de eerste en hevigste van de Mithridatische Oorlogen) en daar als slaaf terecht kwam in de huishouding van de vooraanstaande Romein Gaius Helvius Cinna.

Over Parthenius' poëzie lijkt de *Suda* (zoals wel vaker) enigszins verhaspelde informatie te bieden. Parthenius schreef in elk geval elegieën waarvan er een *Aphrodite* getiteld was, en een of meer gedichten op zijn gestorven vrouw Arete; onduidelijk is of het *epicedium* naar hetzelfde werk verwijst als het *encomium*.⁵ Het is evenmin duidelijk wat de vorm en stijl van dit laatste gedicht (uitgaand van één gedicht) waren: incorporeerde het langere narratieve mythologische secties, zoals de elegische *Lyde* van Antimachus (vierde eeuw v.Chr.), ook een lofzang op een gestorven geliefde? Of was het voornamelijk mimetisch-persoonlijk, zoals latere Romeinse elegieën (denk aan Ovidius' *Amores*)? Eveneens onduidelijk blijft de verwijzing naar het werk over metamorfosen: was dit poëzie of proza? De *Erotika Pathemata*, het meest substantiële werk dat wij nu over hebben, worden overigens helemaal niet genoemd, maar behoren ongetwijfeld tot de ἄλλα πολλά.

De overgeleverde fragmenten van Parthenius' eigen poëzie zijn vooral bewaard gebleven door toedoen van lexicografen.⁶ Uit deze verzen blijkt keer op keer dat hij een voorliefde had voor ongebruikelijke geografische aanduidingen, neologismen en *hapax legomena*. In die zin is hij, zoals weleens gezegd wordt, 'de laatste der Alexandrijnen'. Zijn voornaamste inspiratiebronnen zijn klaarblijkelijk de hellenistische dichters Callimachus van Cyrene (3^e eeuw v.Chr.) en Euphorion van Chalcis (2^e eeuw v.Chr.). Met Callimachus heeft Parthenius vooral taalgebruik gemeen, met Euphorion onderwerpskeuze (bizarre liefdesgeschiedenissen). Het volgende epigram van de verder onbekende Pollianus (waarschijnlijk in de 2^e eeuw n.Chr. te dateren) benadrukt Parthenius' stilistische gelijkheid met Callimachus.

Τοὺς κυκλίους τούτους τοὺς 'αὐτὰρ ἔπειτα' λέγοντας (1)
μισῶ, λωποδύτας ἄλλοτριῶν ἐπέων.
καὶ διὰ τοῦτ' ἐλέγοις προσέχω πλέων· οὐδὲν ἔχω γὰρ
Παρθενίου κλέπτειν ἢ πάλι Καλλιμάχου.
'θηρὶ μὲν οὐατόεντι' γενοίμην, εἴ ποτε γράψω, (5)
'εἵκελος', 'ἐκ ποταμῶν χλωρὰ χελιδόνια.'
οἱ δ' οὕτως τὸν Ὀμηρον ἀναιδῶς λωποδυτοῦσιν,
ὥστε γράφειν ἦδη 'μῆνιν ἄειδε, θεά.' (Pollianus, AP 11.130)

⁵ Lightfoot (1999: 134.)

⁶ Zie voor alle *testimonia* en fragmenten Lightfoot (2009: 476-547). Voor een uitgebreid commentaar op de *testimonia* en fragmenten, zie Lightfoot (1999).

Die cyclische dichters, die 'maar daarna dan'-zeggers, haat ik, plundersaars van andermans poëzie. En daarom concentreer ik me liever op elegieën. Ik kan immers niets stelen bij Parthenius of bijvoorbeeld Callimachus. Moge ik 'het langorig beest gelijk worden' [een citaat uit Callimachus' *Aetia*-proloog, fr. 1 Pf.] als ik ooit zal schrijven 'zachtgroen zwaluwkruid uit de rivieren.'⁷ Die anderen plunderen Homerus zo onbeschaamd dat ze zelfs al schrijven: 'Muze, bezing mij de wrok.'

Callimachus en Parthenius lijken hier positief af te steken bij de Homerus-epigonen, de cyclische dichters die hun verhalen larderen met epische stoplappen en er zelfs niet voor terugdeinzen een gedicht te beginnen met de overbekende openingswoorden van de *Ilias*.

Parthenius' precieuze taalgebruik en zijn voorliefde voor obscure erotische geschiedenissen komen goed tot uiting in de twee langste poëtische fragmenten die zijn overgeleverd van zijn hand. Deze vertegenwoordigen zowel zijn elegische werk als zijn hexameterdichtkunst. Opvallend is dat ze thematisch nauw verwant zijn; allebei handelen zij over een meisje dat verliefd is op een mannelijk gezinslid: Comaetho op haar vader, Byblis op haar broer. Ze sluiten daarmee aan bij het prominente incestthema uit de *EP*. Het Byblis-fragment is zelfs direct afkomstig uit de *EP*, waar Parthenius het citeert om zijn eigen poëtische bewerking van de mythe te illustreren.

παρθένος ἢ Κιλίκων εἶχεν ἀνακτορίην,
ἀγχίγαμος δ' ἔπελεν, καθαρῶ δ' ἐπεμαίνετο Κύδνω,
Κύπριδος ἐξ ἀδύτων πυρσὸν ἀναψαμένη,
εἰσόκε μιν Κύπρις πηγὴν θέτο, μίξε δ' ἔρωτι
Κύδνου καὶ νύμφης ὑδατόεντα γάμον.

[Comaetho,] een jonkvrouw die de heerschappij had over de Ciliciërs, en de huwbare leeftijd nabij was, en een waanzinnige passie voor de zuivere Cydnus koesterde, omdat ze een fakkel ontstoken had vanuit het binnenst van Cypris' heiligdom, totdat Cypris haar in een bron veranderde en het waterig huwelijk van Cydnus en de nimf in liefde verbond. (fr. 28 Lightfoot)

ἦ δ' ὅτε δὴ <ρ> ὄλοοιο κασιγνήτου νόον ἔγνω,
κλαῖεν ἀηδονίδων θαμινώτερον, αἴ τ' ἐνὶ βήσσης
Σιθονίῳ κούρῳ πέρι μυρίον αἰάζουσιν.
καὶ ῥα κατὰ στυφελοῖο σαρωνίδος ἀντίκα μίτρη
ἀψαμένη δειρὴν ἐνεθήκατο· ταὶ δ' ἐπ' ἐκείνῃ
βεύδεα παρθενικαὶ Μιλησιδῆες ἐρρήξαντο.

En zij dan, [Byblis] toen zij het wrede voornemen van haar broer onderkende, weende aanhoudender dan nachtegalen die in het struweel de Sithonische [Thracische] jongen [Itys] eindeloos beklagen. En zo knoopte zij terstond haar sluier

⁷ Kennelijk is dit een citaat van Parthenius dat qua bekendheid de *Aetia*-proloog van Callimachus evenaarde. Lightfoot (2009) neemt het op als fragment 32.

aan een ruige steeneik en plaatste haar hals daarin. En om haar verscheurden de Milesische jonkvrouwen hun gewaden. (fr. 33 Lightfoot)

In beide fragmenten treffen we, naast een zeer geraffineerde metriek,⁸ *hapax legomena* en anderszins ongebruikelijke woordkeus aan.⁹ Ook opvallend is de presentatie van de protagonisten: Comaetho en Byblis lijken fragiele, maar feitelijk onschuldige slachtoffers van een verzengende passie, geen moreel verwerpelijke antiheldinnen. Geen van beide fragmenten lijkt op het eerste gezicht een substantiële zelfstandige vertelling te representeren. Eerder zijn het (delen van) ingebedde passages. Het eerste zou bijvoorbeeld onderdeel kunnen zijn van een catalogusgedicht rond het thema 'ongelukkige liefdes' of 'metamorfozen' of zelfs 'bronnen in Cilicia'. Van het tweede, dat deel lijkt uit te maken van een iets uitgebreider relaas, zou men kunnen vermoeden dat het onderdeel was van een *ekphrasis*. Overigens suggereert de context in de *EP* dat ook hier sprake was van een metamorfose: Byblis veranderde eveneens in een bron.

Wat voor reacties oogstte de auteur van dit soort poëzie nu in zijn eigen tijd en context, het Rome van de eerste eeuw v. Chr.? Over de waardering van Parthenius als dichter is een aantal testimonia en anekdotes overgeleverd. Eén daarvan betreft interessant genoeg keizer Tiberius. Deze was, net als onder anderen Nero, Domitianus en Hadrianus, niet alleen *princeps*, maar ook dichter. Suetonius vermeldt in zijn *Vita Tiberii* dat hij zowel Latijnse als Griekse verzen schreef. Deze gedichten zijn niet over, maar we weten wel van wat voor poëzie Tiberius hield, en wat voor poëtische problemen hem bezighielden. Om met het laatste te beginnen, volgens Suetonius plaagde hij zijn grammatici dag en nacht met allerlei vragen over *historia fabularis* (mythologie), zoals: 'Hoe heette de moeder van Hecuba?', 'Wat zongen de Sirenen?' en 'Hoe noemde Achilles zichzelf toen hij vermomd als meisje op Scyros verbleef?'¹⁰ De anekdote illustreert Tiberius' voorliefde voor het vergezochte en obscure detail, en hoogstwaarschijnlijk was dit ook het selectiecriteria voor Tiberius' dichterlijke voorbeelden:

Fecit (sc. Tiberius) et poemata Graeca imitatus Euphorionem et Rhianum et Parthenium, quibus poetis admodum delectatus scripta omnium et imagines publicis bibliothecis inter veteres et praecipuos auctores dedicavit; et ob hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. (Suetonius, *Vita Tiberii* 70.2)

8 Fr. 33 bevat twee vierlettergripige *spondeiazontes* op het verseinde, vergelijk Cicero (*Ad Atticum* 7.2.1) die dergelijke metrische kunstgrepen als typische karakteristiek van de *poetae novi* lijkt te parodiëren.

9 Het neologisme ἀνακτορίην, de ongewone comparativus θαμνιώτερον, het *ethnikon* Σιδόνιος (Thracisch) de 'exquisite gloss' βεῦδα en het eveneens ongewone *ethnikon* Μιλησίδες. Zie voor meer commentaar Lightfoot (1999 *ad loc.*).

10 Suetonius, *Vita Tiberii* 70.

Hij schreef ook Griekse gedichten in navolging van Euphorion, Rhianus en Parthenius. Hij hield zozeer van deze dichters dat hij van alle drie de geschriften en de portretten in de openbare bibliotheken opstelde, tussen de vooraanstaande klassieke auteurs en daarom publiceerden zeer veel geleerden om strijd talrijke commentaren op hun werken die zij aan hem opdroegen.

Hoewel Suetonius oordeelt dat Tiberius' literaire enthousiasme de perken te buiten ging (*usque ad ineptias atque derisum*, 70.12), bevond de keizer zich waar het zijn waardering voor Parthenius betreft in elk geval in goed gezelschap: niemand minder dan Vergilius schijnt Parthenius als *grammaticus in Graecis* te hebben gehad¹¹ (ik zal later op de precieze betekenis van deze uitdrukking terugkomen). Een fragmentarische inscriptie uit Tivoli lijkt er op te wijzen dat ook de latere keizer Hadrianus Parthenius zeer bewonderde.

(*SH* 605d, 3/4)

(...) [γαί]α τὸν Ἀ[σ]κανίη [γ]είνατο Πα[ρθέν]ιο[ν]
ἀεὶ τ[ι]μ[ή]σσι τετιμένον ἡγεμόνεσ[σ]ι...

Het Ascaanse land bracht Parthenius voort, altijd geëerd door geëerde heersers....

Maar er waren ook tegenstemmen:

Εἰ καὶ ὑπὸ χθονὶ κεῖται, ὅμως ἔτι καὶ κατὰ πίσσαν
τοῦ μιχρογλώσσου χεύατε Παρθενίου,
οὐνεκα Πιερίδεσσιν ἐνήμεσε μυρία κείνα
φλέγματα καὶ μυσσῶν ἀπλυστήν ἐλέγων.
ἤλασε καὶ μανίης ἐπὶ δὴ τόσον, ὅστ' ἀγορευσαί
πηλὸν Ὀδυσσεῖην καὶ πάτον Ἰλιάδα.
τοιγὰρ ὑπὸ ζοφίαισιν Ἐρινύσιν ἀμμέσον ἦπται
Κωκυτοῦ κλοιῷ λαίμων ἀπαγχόμενος. (Erycius AP 7.377)

Ook al ligt hij onder de grond, giet toch pek uit over die vuilbekkende Parthenius, omdat hij die eindeloze fluimen van hem over de Muzen uitgekotst heeft, en de smerboel van zijn walgelijke elegieën. Ja, hij ging zelfs zo ver in zijn waanzin dat hij de *Odysee* drek noemde en de *Ilias* rotzooi. En daarom nu ligt hij gebonden door de duistere Furiën middenin Cocytus, gekeeld door een slavenband.¹²

Erycius, de verder onbekende auteur van dit epigram, is waarschijnlijk een tijdgenoot van Parthenius. Het feit dat deze laatste als 'dood' wordt beschreven hoeft overigens geen werkelijkheid te zijn, maar kan puur als belediging zijn ingezet. Naast het 'epitaf'-thema is een ander belangrijk motief in het epigram de slavenstatus van Parthenius. Zo verwijst het 'plengoffer' van pek

11 Macrobius, *Saturnalia* 5.17.18: ... *Parthenii, quo grammatico in Graecis Vergilius usus est*. Wellicht is dat zelfs een verklaring voor de bijnaam die de antieke biograaf Donatus Vergilius toeschrijft, *Parthenias* ('vriendje van Parthenius').

12 Tekst en vertaling op basis van Lightfoot (2009).

dat de auteur voorstelt voor Parthenius' graf (1) naar de straf die weggelopen slaven konden krijgen: een bad van pek. Ook de 'slavenband' waaraan Parthenius in de Hades ligt (8) vormt een uitwerking van dit motief. Waaraan heeft Parthenius deze scheldkanonnade verdiend? Hij heeft de Muzen besmeurd met eindeloze en (moreel?) onverkwikkelijke elegieën, en zich laatdunkend over de *Ilias* en *Odyssee* uitgelaten. De duiding van deze laatste opmerkelijke beschuldiging is omstreden. Op grond van Parthenius' eigen poëzie (die vol staat met homerische *hapax legomena*) lijkt het onwaarschijnlijk dat hij zich beledigend over Homerus uitgelaten heeft. Mogelijk wordt dan ook bedoeld dat Parthenius de epen van Homerus beledigd heeft door de onheroïsche bewerking die hijzelf van Homerus' mythologische stof gegeven heeft. Inderdaad zijn bijvoorbeeld *EP* 2 en 3 versies van de *Odyssee* waar Odysseus uitermate negatief (opportunistisch, immoreel en dwaas) uit naar voren komt. Behalve dat Parthenius wellicht werkelijk een slaaf was toen hij als krijgsgevangene naar Rome kwam, lijkt hij in dit gedicht dus ook figuurlijk voor 'ontrouwe slaaf van de Muzen en Homerus' te worden uitgemaakt: in Erycius' ogen kende hij zijn plaats als dichter in de traditie niet.¹³

Hoewel Erycius dus weinig op lijkt te hebben met de thematiek van Parthenius, is het zeer aannemelijk dat zijn poëzie, verzen in een vergezocht maar verzorgd vocabulaire over schokkende en pikante thema's, vele contemporaine Romeinse dichters inspireerde, in de eerste plaats Gaius Helvius Cinna, met wie Parthenius ook in de *Suda* verbonden wordt. Deze Cinna is vermoedelijk de dichter van het epyllion *Zmyrna*, geprezen door Catullus in *Carmen* 95.¹⁴ De fragmentarisch overgeleverde *Zmyrna* beschrijft de – wederom – incestueuze liefde van de prinses *Zmyrna*, ook wel *Myrrha*, voor haar vader. Zonder te weten wie ze is, verwekt hij bij haar Adonis.¹⁵ *Myrrha* verandert van ellende in een mirrestruik. Ovidius vertelt het verhaal ook in boek 10.298-502 van de *Metamorfosen*. De *Zmyrna* zou volgens de meeste geleerden tot stand zijn gekomen onder invloed van Parthenius.¹⁶ De thematiek doet inderdaad sterk denken aan Parthenius' elegische fragmenten, en diens *EP*: incestueuze relaties, dood door wanhoop en metamorfosen behoren tot zijn kernthema's.

Gaius Helvius Cinna behoorde tot de sociale en culturele elite van Rome, en het lijkt erop dat ook Parthenius zich vooral hierin bewoog. Het is zelfs niet

13 De overige *testimonia* omtrent Parthenius betreffen: Lucianus, *De historia conscribenda* 56-7 (stelt de langdradige stijl van Parthenius gelijk met die van Callimachus en Euphorion); Artemidorus *Oneirocritica* 4.63 (noemt Parthenius met Lycophron als *Fundgrube* voor obscure mythen); Galenus *De sententiis medicis* Kalbfleisch 1942: 377 (een anekdote waaruit blijkt dat over de interpretatie van Parthenius' werken al getwist werd tijdens zijn leven); Macrobius, *Saturnalia* 5.17.18 (over de connectie met Vergilius); Aulus Gellius *Noctes Atticae* 9.9.3 en 13.27.1 (= *SH* 647) over verzen in Vergilius die vertalingen van Parthenius' poëzie zouden zijn.

14 Voor een discussie van de problemen rond deze identificatie, zie Lightfoot (1999: 12-13).

15 Zie voor fragmenten en *testimonia* Courtney (1993) en Hollis (2007).

16 Clausen (1964); Otis (1966: 27).

ondenkbaar dat Tiberius in zijn jeugd de dichter persoonlijk gekend heeft, al is het chronologisch niet mogelijk dat Parthenius tot diens keizerschap bleef leven, zoals de *Suda* lijkt te impliceren.¹⁷ In deze voorname kringen leerde hij ook Vergilius en de ongrijpbare elegische dichter Gaius Cornelius Gallus kennen.¹⁸ Aan deze Gallus droeg Parthenius de *EP* zelfs op, blijkens het voorwoord.

Wat was nu Parthenius' positie ten aanzien van zijn vooraanstaande dichtende tijdgenoten Cinna, Vergilius en Gallus? Zoals al eerder opgemerkt, zegt Macrobius dat Vergilius Parthenius als *grammaticus in Graecis* gebruikte. Maar wat betekent deze zinsnede? Leerde Parthenius Vergilius zijn Griekse morfologie en syntaxis? Was Parthenius een 'schoolmeester'? Om allerlei redenen is dit onwaarschijnlijk. Aantrekkelijker is het aan te nemen dat *grammaticus in Graecis* niet slaat op basisonderwijs in het Grieks, maar veeleer op Parthenius' activiteit als een soort literair consulent, een expert die Vergilius advies gaf op het gebied van de Griekse poëzie. We moeten dan denken aan vragen als: hoe wordt een bepaalde mythe door verschillende auteurs verteld, wat is de oudste of meest obscure versie daarvan? Wat is de beste transliteratie van een Griekse geografische naam? Maar natuurlijk ook het soort kwesties waarmee Tiberius zijn *grammatici* (Suetonius gebruikt hetzelfde woord) plaagde: wat zongen de Sirenen en hoe heette de moeder van Hecuba?

Er waren veel intellectuele Grieken in Rome die zich met dergelijke zaken bezig hielden; een van de bekendere is de historicus Tyrannio, over wie Cicero lovend spreekt in zijn brieven aan Atticus. Cicero raadpleegde hem bijvoorbeeld toen hij bezig was met een werk over Griekse geografie, en spreekt met het grootste respect over Tyrannio's kennis in geografische zaken.¹⁹ Wat dergelijke Griekse geleerden vaak deden, of ze nu zelf prozaschrijvers of dichters waren, was het opstellen van zogenaamde *hypomnemata* (Latijn: *commentarii*): materiaalverzamelingen en samenvattingen in proza over willekeurige onderwerpen die konden dienen als basis en inspiratie of naslagwerk voor auteurs.²⁰ Het is belangrijk te beseffen dat dit soort ordenend en verzamelend werk in de hele oudheid onmisbaar was. Boeken waren zeldzaam, duur, ontoegankelijk en moeilijk te vinden; bovendien hadden schrijvers als Cicero (die hun schrijverschap combineerden met andere bezigheden) vaak niet de tijd om urenlang in bibliotheken door te brengen. Het is bekend dat veel

17 De verwerping van deze mededeling van de *Suda* is gebaseerd op de aanname dat Parthenius als (jong-)volwassene in 72 v.Chr. naar Rome kwam. Tiberius werd pas keizer in het jaar 14 AD, maar werd in 43 v.Chr. geboren.

18 Gallus is ons vooral bekend als de ontroostbare minnaar/dichter uit Vergilius' *Eclogae* 6 en 10, Quintilianus 10.1.93, Ovidius *Amores* 1.15.29-30, *Tristia* 4.10.53; Propertius 2.34.91-2, Martialis 8.73.6, naast enkele fragmenten van zijn eigen hand uit Qasr Ibrim. Zie voor *testimonia* en fragmenten Courtney (1993) en Hollis (2007).

19 Cicero *Ad Atticum*, 2.6.

20 Zie Lightfoot (1999: 217-222) en Francese (2001: 37-46) over de praktijk van het schrijven van *hypomnemata*, met uitgebreide bibliografie.

(voornamelijk hellenistische) dichters ook al *hypomnemata* schreven.²¹ In dit licht ligt het voor de hand dat Parthenius naast zijn eigen poëtische activiteiten ook dergelijke *hypomnemata* produceerde en dat Vergilius daar gebruik van maakte. Maar kennelijk profiteerde niet alleen Vergilius van Parthenius' werk. In zijn voorwoord zegt Parthenius namelijk met zoveel woorden dat zijn *Erotika Pathemata* een *hypomnematium* zijn waarvan hij hoopt dat de elegisch dichter Gallus er profijt van zal hebben.

De *Erotika Pathemata*: functie en karakteristiek

Zo zijn we dan aanbeland bij de *Erotika Pathemata* zelf, en hun functie: een materiaalverzameling ten behoeve van de generaal en dichter Gaius Cornelius Gallus. Opvallend genoeg is deze laatste net als Parthenius een in zijn eigen tijd gevierd, maar slechts fragmentarisch overgeleverde dichter. Vergilius bezingt hem in *Eclogae* 6 en 10 als elegisch liefdesdichter; verder weten we dat hij proconsul van Egypte was, maar in ongenade viel bij Augustus en zelfmoord pleegde.²² Zijn elegische poëzie over zijn ongelukkige liefdesleven met de vrouw die hij in zijn gedichten Lycoris noemt lijkt de aanleiding voor Parthenius hem zijn collectie *Erotika Pathemata* aan te bieden.

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΟΡΝΗΛΙΩΙ ΓΑΛΛΩΙ ΧΑΙΡΕΙΝ.

(1.) Μάλιστα σοὶ δοκῶν ἀρμόττειν, Κορνήλιε Γάλλε, τὴν ἄθροισιν τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων ἀναλεξάμενος ὡς ὅτι πλείστα ἐν βραχυτάτοις ἀπέσταλκα. τὰ γὰρ παρά τισι τῶν ποιητῶν κείμενα τούτων, μὴ αὐτοτελῶς λελεγμένα, κατανοήσεις ἐκ τῶνδε τὰ πλείστα: (2.) αὐτῷ τέ σοι παρέσται εἰς ἔπη καὶ ἐλεγείας ἀνάγειν τὰ μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἀρμόδια. <μηδὲ> διὰ τὸ μὴ παρῆναι τὸ περιττὸν αὐτοῖς, ὃ δὴ σὺ μετέρχη, χεῖρον περὶ αὐτῶν ἐννοηθῆς: οἰοεὶ γὰρ ὑπομνηματίων τρόπον αὐτὰ συνελεξάμεθα, καὶ σοὶ νυνὶ τὴν χρῆσιν ὁμοίαν, ὡς εἴοικε, παρέξεται.

Parthenius groet Cornelius Gallus. (1) Omdat ik van mening was, Cornelius Gallus, dat de verzameling van *erotika pathemata* jou op het lijf geschreven was, heb ik er zoveel mogelijk verzameld en ze in zo kort mogelijk bestek aan jou toegesonden. Want vertellingen die bij sommige van de dichters vermeld worden, maar niet als op zichzelf staande verhalen, zul je hieruit perfect kunnen begrijpen. (2) Ook zal het jou zelf mogelijk zijn de meest geschikte verhalen hiervan in epische en elegische verzen te vatten. En sla ze alsjeblieft niet minder hoog aan vanwege het feit dat ze niet gepolijst zijn, daarin ligt immers jouw bijzondere kwaliteit. Ik heb ze namelijk bijeengezet op de wijze van een *hypomnematium*, en ook voor jou zullen ze hopelijk nu eenzelfde functie vervullen.

21 Van Callimachus is een hele lijst namen van vermoedelijke prozatraktaten bekend uit de *Suda*, onder meer 'over nimfen', 'over vogels', 'de namen van vissen', 'over de winden', 'over de kolonisatie van eilanden en hun naamsveranderingen' enzovoort.

22 Voor *testimonia* zie Courtney (1993) en Hollis (2007).

Hierna volgen de 36 korte samenvattingen van wonderlijke (en merendeels rampzalige) liefdesgeschiedenissen, die ofwel obscuur zijn vanwege de onbekende protagonisten (Herippe en de Galliër; Celtine, stammoeder van de Kelten, Nanis de dochter van Croesus), ofwel omdat relatief onbekende verhalen over bekende personages worden verteld (Odysseus' affaire met de dochter van Aeolus; Paris' behandeling van zijn eerste geliefde, de nimf Oenone), beide eigenschappen zijn typerend voor hellenistische esthetiek.²³ In overeenstemming met wat Parthenius zegt, werden aan dit soort *hypomnemata* weinig literaire eisen gesteld. Tò περιττόν (stilistische effecten, dat wil zeggen uitgewerkte dialogen, ekphraseis, verzorgde woordkeus, verfijnde metriek, vergelijkingen en dergelijke) mag Gallus zelf toevoegen.

Het is een klein wonder dat het geschrift bewaard is gebleven, want er is slechts één 9e-eeuws handschrift van de *EP* overgeleverd,²⁴ waar in de 14e eeuw een afschrift van is gemaakt. In 1531 verscheen de eerste gedrukte versie, toepasselijk genoeg verzorgd door een arts, de Duitser Jan Hagenpol uit Zwickau, die het werk vooral interessant vond uit medisch oogpunt: hij beschouwde het als een verzameling *case studies* over de pathologie van de liefde.

Het werk roept een aantal interessante vragen op, in de eerste plaats naar de beste vertaling van *erotika pathemata*. Maar ook kunnen we ons afvragen: wat is de herkomst van de verhalen; wat voor verhalen zijn het en hoe heeft Parthenius ze bewerkt? Waarom koos hij juist deze (niet allemaal even verkwikkelijke) thema's en hoe is zijn invloed merkbaar in de poëzie van tijdgenoten?

Om te beginnen met de vertaalkwestie, *pathema* kan in feite drie dingen betekenen. 1) Iets wat iemand overkomt (meestal negatief); 2) passie, erotische drift; 3) kwelling, lijden, ziekte. Alle drie lijken van toepassing, maar het moet mijns inziens de doorslag geven dat a) de verhalen vrijwel allemaal desastreus aflopen; b) Parthenius zelf het woord *pathema* vooral gebruikt als 'passie'; een vertaling als 'liefdesleed' komt waarschijnlijk het dichtst in de buurt van zijn bedoeling.²⁵

Parthenius zegt dat zijn materiaal afkomstig is uit de werken van andere dichters, die het 'niet tot zelfstandige verhalen bewerkt hebben' (μὴ αὐτοτελῶς λελεγμένα). Over de herkomst van de verhalen zijn een aantal interessante dingen op te merken. In de eerste plaats doet Parthenius soms zelf aan bronvermelding, of citeert stukken poëzie (van anderen of zichzelf) die hij kennelijk als geslaagd beschouwt. Maar ook de (Byzantijnse) scholiast heeft in een

23 Zo vinden we bij Apollonius Rhodius (*Argonautica* boek 1) en Theocritus (*Idylle* 13) het verhaal van Heracles' liefde voor de jongen Hylas; en in Callimachus' *Aetia* fr. 75 het uit een lokale kroniek (van Xenomedes van Ceos, zoals Callimachus zelf in het fragment zegt) afkomstige liefdesverhaal van Acontius en Cydippe.

24 De *Codex Palatinus Graecus* 398, waarin ook werken van Antoninus Liberalis en Hanno de Carthager zijn opgenomen.

25 Zie Lightfoot (1999: 367-368) en Francese (2001: 69-73) die beiden uitkomen op de vertaling 'sufferings in love'.

aantal gevallen onderaan de bladzijde genoteerd in welke teksten het verhaal vermeld wordt. Waar we dit kunnen nagaan klopt het altijd, al is daarmee niet gezegd dat Parthenius zelf deze teksten als bron heeft gebruikt. In een aantal gevallen noteert de scholiast de ligatuur OY ('niet'), kennelijk om aan te duiden dat hij niets heeft gevonden. In een aantal gevallen ontbreekt ook deze vermelding.

Verrassend genoeg zijn de auteurs die de scholiast vermeldt niet overwegend dichters (zoals Parthenius zelf in zijn voorwoord zegt, παρά τισι τῶν ποιητῶν), maar vaak (obscure) historiografen, vooral van lokale geschiedenissen (Timaeus, de anonieme *Milesiaka*, Theagenes, Hegesippos, Phantias, Aristodemus van Nysa enzovoort). Men moet hierbij in gedachten houden dat veel lokale kronieken uit de hellenistische periode heel anders van karakter waren dan bijvoorbeeld de uitermate rationele geschiedschrijving van Thucydides. Er was volop ruimte voor *human interest*, en soms zelfs voor wonderbaarlijke gebeurtenissen. Opvallend genoeg laat Parthenius het bovennatuurlijke echter zoveel mogelijk weg, een enkele metamorfose daargelaten.²⁶ Naast historici vinden we ook nog een paar peripatetische filosofen: Aristoteles zelf, en Theophrastus. De wonderlijke liefdesverhalen komen in deze gevallen voor in politieke traktaten waarin ze als voorbeeld dienden van de potentieel gevaarlijke invloed van het persoonlijke (in dit geval erotische) element op de politiek.²⁷ Tot slot vinden we natuurlijk toch ook veel dichters, van wie sommigen bekend (Sophocles, Apollonius Rhodius), sommigen minder (Philitas van Kos, Alexander Aetolus,²⁸ Nicaenetus van Samos, Euphorion van Chalcis, Nicander, Hermesianax), anderen zelfs helemaal niet (Diodorus van Elea). Een opmerkelijk gegeven is tot slot dat Parthenius in de *EP*, die zoals gezegd in proza gesteld zijn, vijf poëtische passages citeert, vier uit het werk van voorgangers en één uit eigen werk.²⁹ Dat de verhalen, hoewel eerder opgetekend, toch nooit als zelfstandige geschiedenissen verteld zijn, moet een aanbeveling zijn geweest in kringen van dichters die streefden naar het hellenistische ideaal van eruditie gecombineerd met oorspronkelijkheid.

Tot zover de bronnen, maar nu het meest interessante: wat voor verhalen vinden we, en waarom? Zoals we al zagen: de favoriete thema's van de *EP* zijn 'hoogverraad door liefde', 'schending van het gastrecht' en 'incest met desastreuze gevolgen' (bijvoorbeeld zelfmoord, moord in de familie of zelfs

26 Hierin lijkt hij op Callimachus, die in zijn *Aetia* (een lang elegisch gedicht over de oorzaken van rituelen, gebruiken en namen) ook het bovennatuurlijke schuwt, en gebruik maakt van lokale kronieken.

27 Zie Francese (2001: 84-89).

28 Alexander Aetolus' *Apollo* is zelfs alleen bekend door de *EP*.

29 *EP* 11 (Byblis en Caunus) citeert Nicaenetus en Parthenius (allebei hexameter); *EP* 14 (Antheus) citeert Alexander Aetolus' *Apollo* (elegie); *EP* 21 (Peisidice en Achilles) citeert 'de auteur van de *Lesbon Ktisis*' (waarschijnlijk Apollonius Rhodius; hexameter); *EP* 34 (Corythus) citeert Nicander (hexameter).

kannibalisme).³⁰ Al deze thema's hebben een bepaalde vorm van 'transgressie' als gemene deler. Telkens gaat het om het overtreden van algemeen menselijke normen, waardoor familie, vaderland, of meer algemeen de textuur van de samenleving in gevaar wordt gebracht. Zulke verhalen spelen in op de meest primaire angsten van een samenleving, en zijn van alle tijden. Dat blijkt als we kijken naar de oudste Griekse mythen zoals verteld in Hesiodus en Homerus, of later in de tragici: het oer-incestdrama in het huis van de Labdaciden (Oedipus, Laius en Iocaste/Epicaste) wordt al in de *Odyssee* vermeld (11.271-280). De hele Griekse mythologie is trouwens doordeesemd van kindermoord, kannibalisme en *crimes passionels*: denk aan Medea, Pelops, of de *Oresteia*. In de oudste versies van deze verhalen wordt de afkeer die deze overtredingen van de norm opwekken sterk gethematiseerd. Men zou kunnen spreken van een 'moralistische' benadering: de incestpleger moet gestraft, of straft zichzelf omdat hij niet kan leven met zijn daad. In het Oedipusverhaal is er bovendien nog sprake van onbewuste incest, hetgeen de daad minder verwerpelijk maakt, al zijn de gevolgen niet minder gruwelijk. Oedipus weet niet dat de vrouw bij wie hij kinderen verwekt zijn eigen moeder is, en zichzelf weet dat ook niet.

Een meer ambigue houding ten aanzien van verderfelijke passies is te vinden in de drama's van Euripides, die complexe morele dilemma's creëert door de daders (of slachtoffers) van irrationele en verwerpelijke passionele handelingen niet volkomen onsympathiek voor te stellen. Hoewel zijn personages zich bewust zijn van het feit dat ze grenzen overschrijden, weten ze toch sympathie op te wekken, alleen al omdat Euripides ze vaak plaatst tegenover misogynie (zijn grensoverschrijdende protagonisten zijn vaak vrouwen), hypocriete en conservatieve tegenspelers. Zo ontstaat een moreel dilemma, en wordt van de toeschouwer gevraagd dat hij zich inleeft in een positie die volgens de norm niet door de beugel kan en angstaanjagend is; denk aan Phaedra of Medea.

Het is in de *EP* vanwege de beknopte stijl over het algemeen moeilijk uit te maken of de auteur probeert de sympathie van de lezer op te wekken voor zijn personages of niet. In Parthenius' eigen poëtische fragmenten lijkt dit zeker het geval: Comaetho en Byblis worden als tere jonkvrouwen met een ongelukkige passie voorgesteld, niet als angstaanjagende en verwerpelijke wezens die beter zouden moeten weten. In deze poëzie, maar ook in de *Erotika Pathemata* wordt de passie telkens voorgesteld als een onweerstaanbare kwaal die het slachtoffer van buiten af in zijn greep krijgt, en waartegen geen kruid gewassen is.

30 De verdeling van deze thema's is als volgt: incest (2, 5, 11, 31 [broer en zus], 17, 34 [moeder en zoon], 13, 33 [vader en dochter]); geschonden gastrecht (2, 14, 18); hoogverraad uit liefde (5, 9, 21, 22, 23). Hiernaast vinden we allerhande liefdesgeschiedenissen die over het algemeen slecht eindigen voor de betrokkenen.

Parthenius en de Romeinse poëzie

Er wordt hevig getwist over de mogelijke invloed van Parthenius op de Romeinse poëzie. Was Parthenius de inspirator van de neoterici? Bracht hij inderdaad als eerste Callimachus en het epyllion naar Rome? In hoeverre zijn de vele bizarre liefdesgeschiedenissen in de Romeinse poëzie door hem geïnspireerd?

Het extreme standpunt voor Parthenius' invloed werd in 1966 ingenomen door Clausen,³¹ die beweerde dat Parthenius eigenhandig Callimachus naar Rome had gebracht, en dat daardoor in zijn navolging de school van de neoterici (de *poetae novi*, waaronder Catullus, Cinna, Calvus en Varro Atacinus) ontstaan was. Het lijkt erop dat dit standpunt wel wat nuance behoeft.³² Callimachus was zeker al bekend onder de Romeinse *literati* voor de komst van Parthenius in 72, zoals uit talloze reminiscenties, zelfs al in Ennius,³³ blijkt. Ook is het maar zeer de vraag in hoeverre we eigenlijk gerechtvaardigd zijn om te spreken van een 'neoterische school'. Dat er een literaire *avant garde* ontstond rond Catullus en de zijnen lijkt inderdaad het geval te zijn, maar dat deze zich officieel groepeerden of er een duidelijk omschreven manifest op na hielden (vergelijk 'De Tachtigers') is waarschijnlijk een anachronistische gedachte en dat Parthenius de voorman van dit alles was is onwaarschijnlijk. Men kan het er het beste op houden dat Parthenius de juiste man op de juiste plaats op het juiste moment was. Zeker zal hij een beweging, die al op gang was gekomen, ondersteund hebben met zijn specifieke literaire voorkeuren en expertise. Het lijkt er ook op dat zijn thematiek om de een of andere reden weerklank vond bij tijdgenoten en latere dichters, hoewel er, zoals we eerder zagen, ook tegenstemmen opgingen.

Helaas zijn de elegieën van Gallus niet of nauwelijks over, en enige invloed van Parthenius daarop is dus niet te toetsen. Het zou interessant zijn geweest om te zien of Gallus inderdaad het verzamelde materiaal opnam in zijn poëzie, en zo ja, of hij het dan omzette in elegieën of misschien zelfs epyllia. Een andere mogelijkheid is dat hij niet een compleet verhaal overnam, maar alleen elementen ervan gebruikte als mythologische *exempla*. Hoe dit ook zij, bij gebrek aan overgeleverde fragmenten van Gallus zullen we het met ander bewijsmateriaal moeten stellen.

Parthenius' keuze om incestueuze en anderszins ongezonde relaties met sympathie en in precieze bewoordingen te verhalen lijkt bijvoorbeeld invloed te hebben uitgeoefend met name op de poëzie van Ovidius. *Metamorfosen* 10 beschrijft de incestueuze geschiedenis van Myrrha/Zmyrna; 8.6-151

vertelt het verhaal van Scylla die verliefd werd op de commandant van de vijandelijke troepen Nisus, en 9.450-665 dat van de incestueuze liefde tussen zus en broer Byblis en Caunus. Sowieso zijn veel verhalen uit de *Metamorfosen* natuurlijk uitstekend te vangen onder de term '*erotika pathemata*'; denk bijvoorbeeld ook aan de beroemde episodes van wonderlijke liefdesgeschiedenissen als Narcissus en Echo, Pyramus en Thisbe en Pygmalion. Ook Propertius' *Tarpeia-Elegie* (4.4) en de pseudo-Vergiliaanse *Ciris* hebben qua behandeling van het thema (hoogverraad uit liefde, beschreven op een manier die feitelijk sympathie wekt voor de verraadster) veel gemeen met de *EP*.³⁴

Waarom Parthenius' benadering kennelijk zoveel invloed had, is natuurlijk weer een volgende vraag. Het lijkt al te simpel om te stellen dat het met de zeden in Rome nu eenmaal zo treurig gesteld was dat iedereen zich in deze verhalen kon herkennen. Toch is het opvallend dat bijvoorbeeld Catullus aan het einde van *carmen* 64 zo te keer gaat over het hedendaags verval der zeden en daarbij herhaaldelijk voorbeelden aanroert van incest, alsof dat aan de orde van de dag was.³⁵ Ook de *Romeinse Oden* van Horatius haan herhaaldelijk uit naar de morele decadentie (bijvoorbeeld *Ode* 3.6). Ook Augustus' notoire huwelijks- en gezinswetgeving is waarschijnlijk niet zomaar uit de lucht komen vallen. Maar hoe deze *imponderabilia* met elkaar in verband gebracht moeten worden is een lastige vraag; wat is werkelijkheid, wat propaganda, en wat literaire fantasie?

Wat in elk geval wel duidelijk wordt, is dat de sympathie voor extreme gevallen van passie dichters de mogelijkheid bood het thema 'liefde' vanuit een nieuwe invalshoek te benaderen. De incestueuze of anderszins normoverschrijdende passies van Parthenius' heldinnen en helden boden de mogelijkheid het erotische thema onder extreme omstandigheden te onderzoeken. De bovengenoemde dichters vonden het kennelijk pikant een dergelijke pathologische liefde te vangen in het discours dat normaliter gebruikt werd voor liefdeslyriek. Het smachten naar de onwillige, onbereikbare geliefde, de innerlijke strijd, het toch zwichten voor verboden lust; dit zijn allemaal thema's die de Griekse en Romeinse liefdeselegie en lyriek bepalen. Deze clichés nu toe te passen op een zo schokkende, nieuwe thematiek gaf kennelijk in al zijn

34 Een kort overzicht van de belangrijkste receptie van Parthenius' thematiek in de Latijnse poëzie: Scylla en Nisus (Parthenius fr. 24): Vergilius *Ecloga* 6.74; *Georgica* 1.404-409; Propertius 3.19.21-26; Tibullus 1.4.63; Ovidius *Metamorfosen* 8.6-151, [Vergilius] *Ciris*; Smyrna en Cinyras (Parthenius fr. 29): e.g. Gaius Helvius Cinna *Zmyrna*, Ovidius *Metamorfosen* 10.298-502; Byblis en Caunus (Parthenius 11 *EP*): Ovidius *Metamorfosen* 9.450-665. Verder vinden we het thema van de verliefdheid op de commandant van de vijandelijke troepen in Propertius 4.4 (*Tarpeia*). Ook de zelfgekozen omschrijving van Orpheus' lied in *Metamorfosen* 10.153-4 vormt een mooie samenvatting van Parthenius' thematiek: *puerosque canamus / dilectos superis inconcessisque puellas / ignibus attonitas meruisse libidine poenam*. Daarnaast vinden we in de *Heroides* ook nog het incest-verhaal van Canace en Macareus, uit Euripides. In de *Heroides* staat ook nog het niet-incestueuze verhaal van Paris en Oenone.

35 *Carmen* 64.401-408.

31 Clausen (1966: 27).

32 Crowther (1976: 65-71), Lightfoot (1999: 54-76), Francese (2001: 9-15).

33 De droom over Homerus die Ennius aan het begin van zijn *Annales* beschreef, is vrijwel zeker een imitatie van Callimachus' droom aan het begin van de *Aetia* (fr. 2-4 Pf.), waar hij de hesiodeïsche Muzen ontmoette, zie Aicher (1989: 227-232).

ongerijmdheid een onweerstaanbare *frisson*. Men vindt dit vooral in de liefdeselegie vanaf Gallus; daar, maar ook al in de liefdeslyriek à la Catullus, is de man nog telkens aan het woord. Men begon het kennelijk echter ook interessant te vinden door middel van mythologische verhalen de gevoelens van de vrouw te verkennen. Daar speelt de Parthenius-receptie waarschijnlijk een rol in, maar de trend is breder: denk aan Ariadne bij Catullus, Io bij Calvus, Dido bij Vergilius en de *Heroides* van Ovidius.

Klaarblijkelijk viel de invloed van de vrijgelaten slaaf uit Bithynië dus in zeer vruchtbare aarde in Rome, al zijn zijn eigen werken, en de werken van de dichter aan wie hij zijn *Erotika Pathemata* opdroeg, bijna geheel aan ons blikveld onttrokken. Het is een goede waarschuwing tegen het simplificeren van literatuurgeschiedenis: er is veel geweest dat we nooit meer zullen kunnen lezen, maar dat wel zijn sporen heeft nagelaten in de werken die we nog hebben.

Leerstoelgroep Griekse Taal- en Letterkunde UvA, Spuistraat 134, 1012 VB
Amsterdam
J.J.H.Klooster@uva.nl

Bibliografie

- Aicher, P. 1989. 'Ennius' Dream of Homer', *The American Journal of Philology* 110, 227-232.
- Allen jr., W. 1940. 'The Epyllion, a Chapter in the History of Literary Criticism', *Transactions of the American Philological Association* 71, 1-26.
- Brodersen, K. 2000. *Liebesleiden in der Antike. Die Erotika Pathemata des Parthenios*, Darmstadt.
- Clausen, W. 1964. 'Callimachus and Latin Poetry', *Greek, Roman and Byzantine Studies* 5, 181-96.
- 1976. 'Virgil and Parthenius', *Harvard Studies in Classical Philology* 80, 179.
- Courtney, E. 1993. *The Fragmentary Latin Poets*, Oxford.
- Crowther, N.B. 1970. 'Οἱ νεώτεροι, Poetae Novi and Cantores Euphorionis', *Classical Quarterly* 20, 322-327.
- 1976. 'Parthenius and Roman Poetry', *Mnemosyne* 29, 1976, 65-71.
- Edmonds, J. M. en S. Gaselee, 1916. *Longus, Daphnis and Chloë. Parthenius, Love Romances* Cambridge, MA.
- Francese, C. 2001. *Parthenius of Nicaea and Roman Poetry*, Frankfurt am Main.
- Hollis, A. S. 2007. *Fragments of Roman Poetry c.60 BC-AD 20*, Oxford.
- Klooster, J.J.H., 2011 (nog te verschijnen) "'εἰς ἔπη καὶ ἔλεγείας ἀνάγειν": the *Erotika Pathemata* of Parthenius of Nicaea', in M. Baumbach en S. Bär (eds.), *The Epyllion, Genre without a History?*, Leiden.
- Lightfoot, J. 1999. *Parthenius of Nicaea*, Oxford.
- 2009. *Hellenistic Collection. Philotas. Alexander of Aetolia. Hermesianax. Euphorion. Parthenius*, Cambridge, MA.
- Lloyd-Jones, H. en P. Parsons, 1983. *Supplementum Hellenisticum*, Berlin.
- Lyne, R.O.A.M. 1978. 'The Neoteric Poets', *Classical Quarterly* 28: 167-187.
- Meineke, A. 1843. *Analecta Alexandrina*, Berlin.
- Otis, B. 1966. *Virgil: A Study in Civilized Poetry*, 2nd edn., Oxford.